

Upp till kamp mot civilisationernas kamp!

"Öst är öst och väst är väst och aldrig mötas de två." Rudyard Kiplings bevingade ord har fått ny aktualitet efter Kalla krigets slut, då begreppet öst och väst återfått sin gamla betydelse av österland och västerland.

Kultursidan ska i en serie artiklar ta upp olika aspekter på det nygamla förhållandet mellan öst och väst i en värld där västs världsherravälde är långt ifrån lika självklart som på Kiplings tid. Stein Tønnessons inledande bidrag tar upp de

nya världsordningens efterföljd och uppmanar nordiska forskare och intellektuella att gå i bräschen för en "euroasiatisk humanistisk universalism".

Av
STEIN TØNNESSON

De senaste åren har det gjorts många försök att beskriva de nya maktförhållandena i världen efter Sovjetunionens upplösning. I det kalla krigets avslutningskede talade USA:s president George Bush om "en ny världsordning", och efter Gulfkriget hade begreppet "den monopolar värld" (unipolar world), med USA som mittpunkt, en tillfällig framgång. Snart slutade emellertid USA:s makt att blanda kommentatorerna och många började i stället att tala om "den nya världsordningen" (new world disorder).

Detta ledde amerikanerna till att försöka definiera sina fiender lite bättre och sommaren 1993 offentliggjorde den kände Harvard-professorn Samuel Huntington en mycket uppmärksam artikel i Foreign Affairs, där han påstod att det kalla krigets ideologiska konflikt skulle avlösas av konflikter mellan sju eller åtta civilisationer. Den västliga civilisationen i Nordamerika och Västeuropa kunde utmanas av en mäktig allians av de islamiska, hinduiska, konfucianska och japanska civilisationerna och då vore det osäkert var de latinamerikanska, kristligt ortodoxa och afrikanska civilisationerna skulle inrangera sig. Väst skulle komma att stå mot ett stort och hotande Öst, bara på ett nytt sätt, och kampen skulle åter igen komma att gälla de västliga principerna om humanism, mänskliga rättigheter och demokrati.

Huntingtons artikel var ett försök att ge Clintonadministrationen en ny retorik som skulle göra det möjligt att mobilisera de amerikanska väljarna bakom en aktiv utrikespolitik. Lyckligtvis fick inte artikeln stå oemotsagd och Huntingtonretoriken har inte kommit att prägla Clintonadministrationen i någon högre grad. En rad amerikanska och asiatiska debattörer har visat på svagheter i Huntingtonens resonemang.

För det första skapade han ett intryck av att Nordamerika är långt mer isolerat än vad som är

fallet. Om världen skall indelas i civilisationer är det rimligt att inräkna både Nord- och Sydamerika jämte Väst- och Östeuropa (med Ryssland) i den västliga civilisationen, som också representeras av Australien och Nya Zeeland och har ett stort inflytande i det kristna Afrika.

För det andra är det mycket osannolikt att det islamiska Mellanöstern, det hinduiska Indien och det konfucianska Öst- och Sydostasien skulle komma att skapa en allians mot västvärlden. De har alltför stora motsägelser sinsemellan. Som Economist påpekade (i en bilaga om "Islam and the West" 6.8.94) har de monoteistiska och individorienterade islamiska och kristna religionerna långt mer gemensamt än någondera har med den konfucianska världen eller med hinduismen.

Enligt Economist finns det i dagens värld bara tre någorlunda klara deltagare i Huntingtons civilisationskamp: den europeisk-amerikanska västliga kulturen, den konfucianska kulturen och den islamiska världen. Varken Afrika eller Indien är starka nog eller har en tillräckligt ambitiös eller konsoliderad världsåskådning för att ta del i det stora spelet om världsmakt och kulturell hegemoni. Det betyder att maktförhållandena i dagens eller morgondagens värld sannolikt skall förstås som en triangel med två "öst-väst-förhållanden" och ett interasiatiskt förhållande mellan det konfucianska Östasien och det islamiska Sydost- och Västasien med Nordafrika.

Enligt chefen för den japanska tidningen Asahi Shimbun's Washingtonbyrå, Yoichi Funabashi, var det kalla kriget en period då Asien inte var mycket mer än ett geografiskt begrepp. Kontinenten bröts sönder av konflikter där utomasiatiska stormakter spelade huvudrollen. Efter det kalla kriget har Asien börjat återfinna sin identitet, med det ekonomiskt starka chopstick-området (den konfucianska världen) i den ledande rollen. Asien saknar en internationell aristokrati av den typ som gjort Europa till en historisk en-

het, men nu har Asien i stället fått en internationell "e-mail-medelklass" med starka globala ambitioner. Denna medelklass är nu på väg att med fredliga medel realisera det program för ett "större asiatiskt välfärdensområde" som Japan försökte skapa med militära medel under andra världskriget. "Asien vill inte längre låta sig behandlas som ett spelkort, hon kräver respekt som spelare", skriver Funabashi (Foreign Affairs, nov/dec 1993).

Funabashis Asienbegrepp omfattar i första hand Stillhavsasien och dessutom Indien, men inte mer av den islamiska världen än de muslimska staterna i Sydostasien: Indonesien, Malaysia och Brunei. I det "asiatiserade" Asiens e-mail-medelklass spelar etniska kineser den ledande rollen. Att Indonesien, Thailand och Malaysia är med bland de snabbt växande ekonomierna, har de i hög grad sina starka kinesiska affärssambanden och deras internationella förbindelser att tacka för. De ekonomiska och intellektuella centren för det nya "asiatiserade" Asien är (om vi bortser från det redan till ären komna och hedervärda Tokyo): Singapore, Taipei och Hongkong. Alla tre är kinesiska städer: Seoul, Shanghai, Guangzhou och Saigon hänger numera också bra med.

Det "asiatiserade" Asiens försök att gemensamt avgränsa sig från Väst uppmärksammades första gången under FN-konferensen om de mänskliga rättigheterna i Wien förra året, då en rad asiatiska nationer vägrade att acceptera någon form av humanitär grundad västlig inblandning i sina inre angelägenheter. I juni i år försökte asiater att framlägga en mer systematisk världsåskådning under en konferens i Singapore med titeln "Waves of the Future". Framstående ledare från en rad länder deltog, också länder som ständigt styrs av kommunistpartier (Kina och Vietnam).

Deltagarna tvivlade om att utlova fortsatt tillväxt i Asien och om att kontrastera asiatisk arbetsamhet och återhållsamhet med det "moraliska förfallet" i väst. De lovade att inte acceptera några väst-

liga påtryckningar med vare sig ekologiska eller mänskliga argument. Asiater skulle nog själva klara av att försvara sin miljö och den form av mänskliga rättigheter som kan förenas med asiatiska krav på kollektivt ansvar. Konferensdeltagarna krävde vidare fortsatt tillgång till de europeis-

nologi, en rättsstat (rule of law). Även mänskliga rättigheter och demokrati omnämndes som positiva värden, om än inte i "västlig mening", och alla var överens om att Väst inte skulle försöka låra asiater demokrati.

Det andra asiatiska alternativet, politisk islam, har sitt eget rättssystem - den islamiska lagens inflytande sträcker sig från Indonesien i öst till Kazakstan i norr och Mauretanien i väst. Den islamiska medelklassen står på en mycket svagare ekonomisk och maktpolitisk grund än e-mail-klassen i chopstick-området, men utmärker sig i gengäld för en mera utkräsliserad och aggressiv kritik av det omoraliska och imperialistiska Väst.

Något av det centrala i politisk islam (den islamiska fundamentalismen) är att förneka den västligt sekulariserade gränsdragningen mellan det religiösa och världsliga. Economist's bilaga om "Islam and the West" jämför den islamiska fundamentalismen med den protestantiska reformationen i Europa i början på 1500-talet och pekar på tre grundläggande likheter: beviselse över såväl religiösa som politiska institutioner, en nästan kosmisk känsla av desperation, ett starkt behov att gå tillbaka till tronns källor (de ursprungliga texterna) och ekonomisk och kulturell påverkan utifrån. Reformations Europa påverkades av guld från Amerika och antik filosofi från arabvärlden. Dagens islamiska länder skakas av olja från underjorden och de västliga medernas kulturflöde.

Tvärtom den vanliga tendensen att skapa på huvudet över islamisk fanatism pekar Economist på vissa tendenser i demokratisk riktning inom politisk islam i Tunisien, Egypten och Iran och uttrycker en förhoppning att islamisterna i sinom tid kommer att besluta sig för att leva med marknadsekonomi, kvinnans rättigheter och demokratiska institutioner. Om detta skall ske, måste det ta tid och Väst måste välja en nyanserad attityd gentemot islamisterna. Väst måste försvara fundamentala principer och intressen

marknadsekonomi, modern tek-

mot terroristangrepp men inte, som Frankrike fått Europa att göra i förhållande till Algeriet, stödja ett militärstyrke mot en islamsk folkrörelse. Förr eller senare kommer islamisterna att ta över i Algeriet, och då gäller det att undvika varje form av total algerisk extremism. "Inte en gång till", skriver Economist jämte en bild av en korsridare som sticker svärdet i en arab.

Vad har detta med "orientalism" att göra? Jo, de nya öst-väst-förhållandena gör det nödvändigt att återuppta den uppgörelse med traditionell västlig kulturimperialism och överläghetskänsla gentemot asiater och andra koloniserade folk som påbörjades under avkoloniseringsperioden på 50- och 60-talen. Denna uppgörelse blev olyckligtvis ideologiserad och snedviden av konflikten mellan marxism och kapitalism och idén om "de tre världarna". Sven Lindqvists bok "Utrota varenda jävel" från 1992 var kanske lite för extrem i sitt försök att ge Europa skulden för allt djävulskap men inte desto mindre var boken ett positivt försök att provocera fram en nödvändig debatt.

Det är min åsikt att några av de främsta inspirationskällorna till den uppgörelsen med den orientalistiska traditionen är böckerna av den kristne palestiniern Edward Said. Hans senaste bok är en historia om den palestinska frigörelsekampen, men det är hans två tidigare böcker "Orientalism" (1978, på svenska 1993) och "Culture & Imperialism" (1993) som jag har i tankarna. De redovisar kritiskt den implicita nedlåtethet som präglat europeisk forskning och litteratur om Asien.

Uppgörelsen med orientalismen är en angelägenhet för hela den europeiska kulturen, men det är inte omöjligt att de nordiska länderna kan ge ett särskilt bidrag till att bevara orientalist-traditionens faktiska kunskaper om Asien befriade från deras kulturimperialistiska drag. Detta fordrar en likvärdig utväxling mellan självständiga forskare och intellektuella i Öst och Väst. Norden är nu troligen på väg att få ett

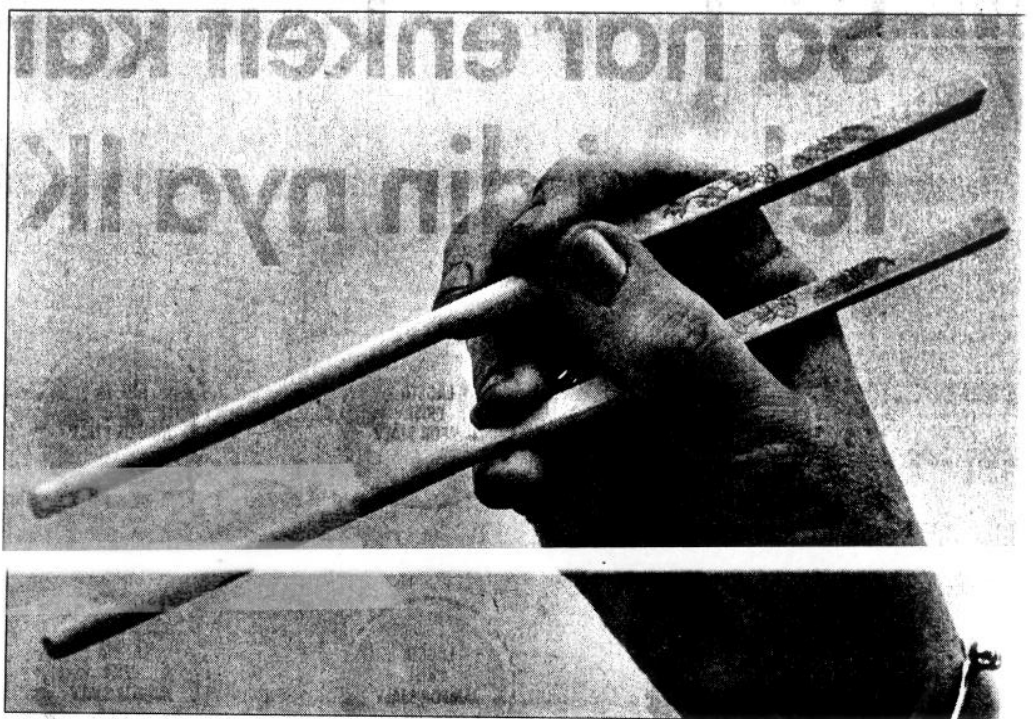
större inflytande i Europa än tidigare och kan dessutom bygga gamla och nya kontakter med tjugatvå asiatiska länder som Indien, Thailand och Vietnam och palestinska befrielseorganisationen PLO.

Det är också ett gott tecken att de nordiska myndigheterna har visat en viss spirande vilja förstås nordisk kompetens om asiatiska språk och samhälle förhållanden, såsom upprättat av Centret för Stillhavsasien i Stockholm och Nordiska ministerrådet fortsatta satsningar. Nordiska Institutet för Asienstudier i Köpenhamn. Målet måste vara att motverka "civilisationskamp" och genom ömsesidig kunskap och utbyte av tankar ligga grund för en mångkulturell universalism som förenar Öst och Väst.

Västskritikern Edward Said själv tydligen uttryckt för sådana förhoppningar i sina böcker "Culture & Imperialism" berättar han om hur han som ung man hade i ett kolonialt Mellanösternland trots allt varit möjligt att fly landvägen från Libanon och Ryssland genom Palestina och vidare västerut, och där man i skolor kunde studera tillsammans med araberna från hela arabvärlden, muslimerna och kristna, armenier, judar, greker, italienare, indier och iranier. Alla levde under samma koloniala regim men senare kom nationalismen med de starka krav på identitet och skiljefolken åt. Ingen kan misstänka Said för att längta tillbaka till kolonialtiden, men han hoppas få uppleva ett nytt Mellanösternland med öppna gränser.

Mot slutet av boken återger Said som ett sorts credo ett underbart citat från den kristna 1200-talsmunkun Hugo av St. Victor: "Den som tycker om sitt hemland är en god begynnare, den som ser hela jorden som sin egen, är redaktör, men bara den är fullkomlig som ser hela världen som ett främmande ställe."

Artikelförfattaren är forskningsprofessor vid Nordiska Institutet för Asienstudier i Köpenhamn.

ÖST & VÄST

Efter det kalla kriget har Asien börjat återfinna sin identitet, med det ekonomiskt starka chopstick-området (den konfucianska världen) i den ledande rollen. Asien saknar en internationell aristokrati av den typ som gjort Europa till en historisk enhet, men nu har Asien i stället fått en internationell "e-mail-medelklass" med starka globala ambitioner.

ka och amerikanska marknaderna och varnade för västlig protektionism.

Konferensen präglades av en stark självkänsla som var klart profilerad mot Väst, men mycket av det som framhävdes som mätt på asiatiska framgångar var i grunden överensstämmande med en "västlig utvecklingsmodell":

De vill öppna staden mot havet

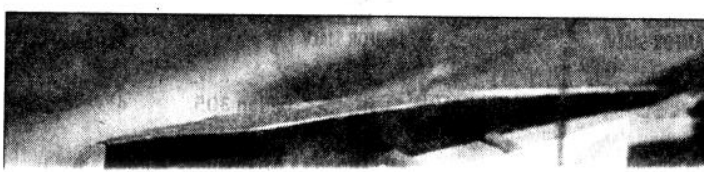
Utställningen

Av
LEO GULLBRING

Form/Design Center ställer ut ett ambitiöst om än be-

tekturen skall bli sin egen anatomiska teater".

Bakom projektet står arkitekten och LTH-läraren Abelardo Gonzalez. Hans utgångspunkt tycks vara att med konsten som inspirationskälla frammana "en väg ut ur modernismens asketiska tankevärld och formspråk". Uppgiften är lovsärd, inte minst med

moderna samhällets föränderlighet uppnå perfektionen, som är källan till modernismens dystopi. Miljonprogrammet misslyckande kan inte lastas enbart ny produktionsteknik och politikens bemästrande av bostadskrisen, arkitekterna hade alltsedan pamilleten "Acceptera" publice-

lation till omgivningen, lika lite som de passivt inordnar sig i det gamla stadsmönstret. I stället fungerar de själva som referenser, som definierar omgivningen.

Men alltför ofta blir denna nya arkitektur lika stel som den gamla, formexperiment som tappat sin funktion. Och för Gonzalez